

B 14.X.95

387759

Πού οδηγούν οι αναδρομές...

Είναι μόδα ή σύμπτωση; Στη Θεσσαλονίκη, στο πλαίσιο των Δημητρίων θα γίνει η μεγάλη αναδρομική έκθεση του Γιάννη Ψυχοπαίδη, καθώς και άλλες αναδρομικές εκθέσεις, με σημαντικότερη αυτή που είναι αφιερωμένη στο έργο του Σπύρου Βασιλείου. Στην Αθήνα, η Πινακοθήκη Πιερίδη έχει προγραμματίσει αναδρομική έκθεση του Γιάννη για τον καινούργιο χρόνο. Στο Παρίσι έχει αρχίσει η μεγάλη έκθεση για τον Σεζάν. Διοργανώσεις που αν και είναι διαφορετικού βεληνικού ή ύφους φέρνουν στην επικαιρότητα την αναδρομική έκθεση ως εικαστική εκδήλωση.

Ολοκληρωμένες αναδρομικές εκθέσεις γίνονται κυρίως σε μουσεία ή πινακοθήκες και αυτό κατ' αρχήν επειδή ο όγκος της δουλειάς που μία τέτοια έκθεση περιλαμβάνει απαιτεί τον απαραίτητο χώρο για την ανάπτυξή του. Το Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονης Τέχνης προγραμματίζει μία τέτοιου είδους έκθεση κάθε χρόνο. Οι εκθέσεις αυτές έχουν κυρίως εκπαιδευτικό ρόλο και όπως εξηγεί η ιστορικός της τέχνης και μέλος του διοικητικού συμβουλίου του μουσείου, κυρία Ματούλα Σκαλτσά, δίνουν στο ευρύτερο κοινό μια συνολική εικόνα του έργου ενός συγχομού καλλιτέχνη και το βοηθούν να καταλάβει τη μετάβαση από τη μία περίοδο στην άλλη. Η έκθεση του Κωκκινίδη το '89, του Φασσανού το '93, του Σπυρόπουλου πέρυσι είναι χαρακτηριστικές εκθέσεις της γενικότερης προσπάθειας του Μουσείου να κατευθύνει τον κόσμο προς τη σύγχρονη τέχνη. Το ίδιο συμβαίνει και με την Πινακοθήκη Πιερίδη - ιδιωτική πινακοθήκη και όχι κρατική μουσείο - που έχει δείξει αναδρομικά τη δουλειά καλλιτεχνών όπως οι Δ. Μυταράς και Β. Μουστακάς αλλά και ξένων καλλιτεχνών, όπως ο Dennis Oppenheim.

Πινακοθήκη και γκαλερί

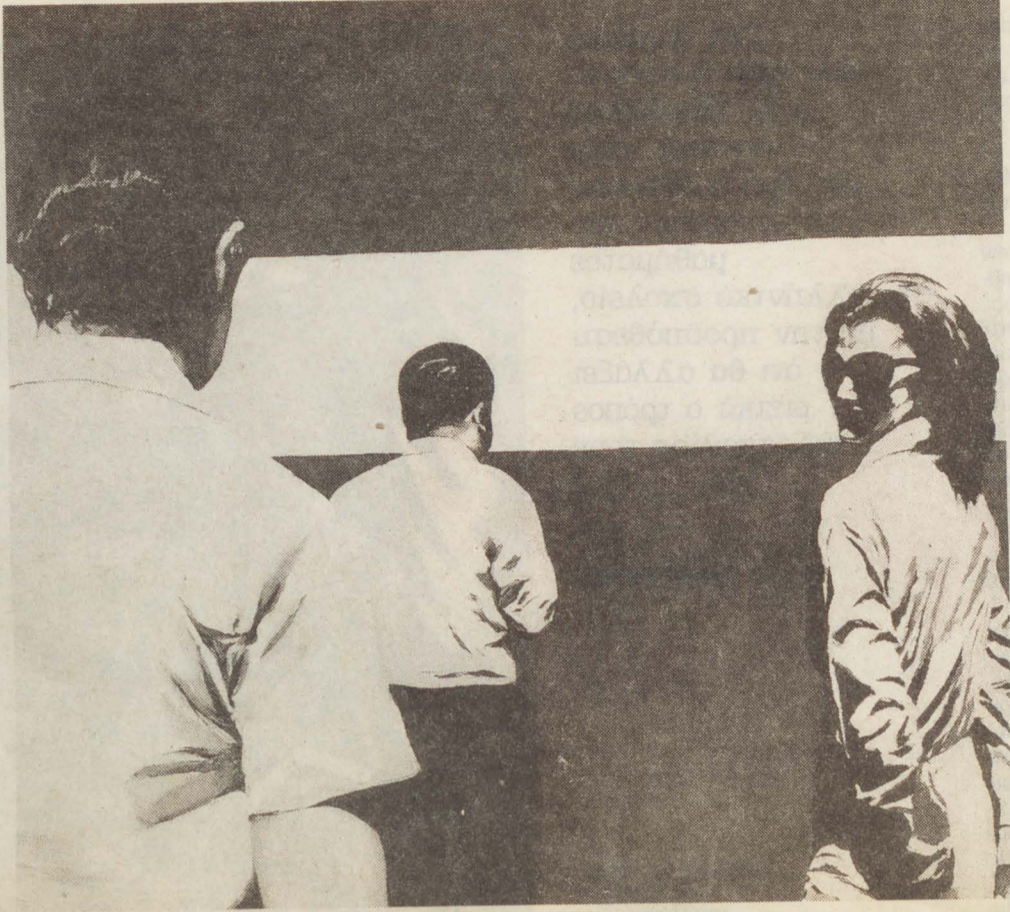
Η Εθνική Πινακοθήκη παρουσίασε πέρυσι την αναδρομική του Σπυρόπουλου και του Γραμματόπουλου. Διοργανώνει αναδρομικές εκθέσεις διακεκριμένων καλλιτεχνών και διατηρεί έναν περισσότερο συντηρητικό χαρακτήρα. Αυτό συμβαίνει επειδή, όπως εξηγεί η διευθύντρια της Πινακοθήκης κυρία Μαρίνα Λαμπράκη-Πλάκα, η πινακοθήκη είναι ένα μουσείο της ιστορίας της τέχνης και όχι της σύγχρονης τέχνης, αλλά οι εκθέσεις της προσπαθούν να αναπληρώσουν το κενό που υπάρχει λόγω της απουσίας μουσείου σύγχρονης τέχνης.

Αναδρομικές καλλιτεχνών διοργανώνουν και οι γκαλερί, αλλά σε αυτή την περίπτωση οι εκθέσεις δεν είναι το ίδιο πλήρεις με των μουσείων. Όπως εξηγεί η κυρία Ελένη Κυπραίου της γκαλερί «Νέες Μορφές», γίνεται μια επιλογή των πιο χαρακτηριστικών έργων της κάθε περιόδου ή μια αναδρομική που να αναφέρεται σε μία μόνο περίοδο δουλειάς του καλλιτέχνη. Η διαφορά είναι ότι στις γκαλερί τα έργα ποικίλουν, με εξαίρεση εκείνα που ανήκουν ήδη σε συλλέκτες. Εκ πρώτης όψεως φαίνεται ότι μία τέτοια έκθεση μπορεί να αποτελέσει ένα οικονομικό ρίσκο για την γκαλερί. Η κυρία Αντωνία Δημητρακοπούλου της γκαλερί «Αστράλαβος» εξηγεί ότι ακόμη και αν πουληθεί ένας πίνακας, υπάρχει κέρδος. Αυτό συμβαίνει επειδή η γκαλερί της κυρίας Δημητρακο-

Εμπορική επιχείρηση αλλά και ευκαιρία καλλιτεχνικής αποτίμησης, οι αναδρομικές εκθέσεις αυξάνονται και πληθύνονται.

Το «γιατί» και το «πώς» δεν είναι πάντα αποσαφηνισμένα...

Γιάννη Ψυχοπαίδη «Η συνάντηση», λάδι, 1967 (60X80 εκ.)

πούλου οργανώνει αναδρομικές γνωστών καλλιτεχνών που έχουν πεθάνει, όπως του Κωντόπουλου, του Γαίτη, του Αστεριάδη, του Κανέλλη και των οποίων τα έργα έχουν συνήθως υψηλές τιμές.

Δεν υπάρχουν ενιαία κριτήρια για την επιλογή των καλλιτεχνών που κάνουν ή που μπορούν να κάνουν μια αναδρομική έκθεση. Σε γενικές γραμμές αρκεί να είναι γνωστοί και να έχουν συμπληρώσει το λιγότερο είκοσι χρόνια δουλειάς. Ο πρότανης της Σχολής Καλών Τεχνών κύριος Νίκος Κεοσανλής υποστηρίζει ότι οι αναδρομικές εκθέσεις πρέπει να γίνονται για καλλιτέχνες που έχουν καλύψει μια μακρόχρονη πορεία και θεωρεί ότι σημαντικές τέτοιες εκθέσεις θα μπορούσαν να γίνουν για τον Ζογγολόπουλο ή για τον Διαμαντόπουλο που πέθανε πρόσφατα. Πρέπει

λοιπόν ο καλλιτέχνης να έχει πίσω του πολλά χρόνια δουλειάς. Αυτό υποστηρίζει και ο διευθυντής της Πινακοθήκης Πιερίδη κύριος Γιάννης Κολοκοτρώνης, ο οποίος υποστηρίζει ότι η δουλειά ενός καλλιτέχνη παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον στο όριο στάδιο του και φέρνει ως παράδειγμα τις πρόσφατες αναδρομικές της Louise Bourgeois και του Robert Morris που γίνονται στο Παρίσι.

Καλλιτέχνες και χορηγοί

Αναδρομική έκθεση όμως δεν σημαίνει απαραίτητα το κλείσιμο μιας καλλιτεχνικής πορείας ή τη μετά θάνατον επαναξιολόγηση ενός έργου. Όπως εξηγεί η κυρία Κυπραίου, ο Lucien Freud έκανε την πρώτη του αναδρομική το 1974, σε ηλικία πενήντα δύο ετών. Σε κάθε περίπτωση, η αναδρομική προϋποθέτει έναν δημιουργικό καλλιτέχνη σημαντικό στην εξέλιξη της τέχνης, αλλιώς κατατάσσεται ένα πνευματικό μνημόσυνο, καταλήγει η κυρία Κυπραίου.

Η αναδρομική έκθεση επιτρέπει μια αναθεώρηση του έργου ενός καλλιτέχνη υπό ένα σύγχρονο βλέμμα. Συμβαίνει επίσης το πνεύμα της εποχής να συμβαδίζει με το πνεύμα της έκθεσης. Για παράδειγμα, σύμφωνα με την κυρία Σκαλτσά, δεν είναι τυχαίο ότι η αναδρομική του Balthus έγινε σε μια εποχή επιστροφής της ζωγραφικής στο ταλάρο.

Υπάρχουν όμως και οικονομικοί παράγοντες που επηρεάζουν τη διοργάνωση μιας αναδρομικής, όπως εξάλλου κάθε έκθεσης. Το τεράστιο κόστος μπορεί να καλύψει η οικονομική υποστήριξη των χορηγών οι οποίοι συχνά παίζουν έναν ρόλο ως προς την επιλογή του καλλιτέχνη, εξηγεί ο κ. Κολοκοτρώνης φέρνοντας ως παράδειγμα την αναδρομική του Baselitz που έγινε στο Μουσείο Γκούγκενχαϊμ, κόστισε 400 εκατομμύρια δολάρια και πραγματοποιήθηκε με τη χορηγία μιας γερμανικής εταιρείας. Στην Ελλάδα οι αναδρομικές εκθέσεις που γίνονται δείχνουν, σύμφωνα με τον κ. Κολοκοτρώνη, ότι βρισκόμαστε στην καλλιτεχνική κίνηση της περιφέρειας με εξαίρεση, κατά τη γνώμη του, την έκθεση του Κωκκινίδη. Οι καλλιτέχνες δηλαδή που εκθέτουν αφορούν κυρίως την ελληνική πραγματικότητα και όχι το διεθνές καλλιτεχνικό σκηνικό. Το γεγονός αυτό θα μπορούσε όμως να ανατραπεί αν υπήρχε μια μεθοδευμένη πολιτική

που να προωθεί τα εικαστικά.

Η αναδρομική έκθεση, και ειδικά όταν γίνεται από τα μουσεία, ωφελεί τους καλλιτέχνες αλλά και τους συλλέκτες. Μία αναδρομική έκθεση ενδυναμώνει την καθιέρωση ενός καλλιτέχνη αποτιμώντας τον συνολικά και συμβάλλει στην αύξηση των τιμών, σημειώνει η κυρία Σκαλτσά. Στην Ελλάδα συμβαίνει οι καλλιτέχνες να προτιμούν την παρουσίαση του έργου τους σε μουσείο της Αθήνας παρά στη Θεσσαλονίκη, προσθέτει και αποδίδει το φαινόμενο αυτό στην εμμονή του τύπου να δίνει προτεραιότητα στα πολιτιστικά γεγονότα της πρωτεύουσας.

Δεν είναι τυχαίο ότι και απόγονοι καλλιτεχνών που δεν ζουν πια προγραμματίζουν εκθέσεις που επαναξιολογούν και βοηθούν στο να μην ξεχαστεί το έργο των προγόνων τους, εξηγεί η κυρία Δημητρακοπούλου. Εξάλλου, όταν η αναδρομική έκθεση γίνεται σε μουσείο σημαίνει ότι γίνεται καταχώριση των έργων σε ειδική μελέτη (στον κατάλογο της έκθεσης δηλαδή), γεγονός που σε μια δημοκρασία είναι υπέρ του έργου γιατί αποτελεί τεκμήριο της γνησιότητας. Ταυτόχρονα μια τέτοια έκθεση μπορεί να συντελέσει στην αύξηση των τιμών.

Παράλληλες εκδηλώσεις

Μία αναδρομική μπορεί να μην καλύπτει όλη τη χρονική δράση ενός καλλιτέχνη αλλά να συγκεντρώνεται σε μία μόνο περίοδο ή σε ένα συγκεκριμένο θέμα που διαπερνά το σύνολο του έργου ή μία ενότητα του. Τέτοια παραδείγματα είναι, σύμφωνα με την κυρία Κυπραίου, η αναδρομική των τελευταίων δέκα χρόνων της δουλειάς του Schnabel στο Μουσείο Μιρό ή η αναδρομική του έργου των νεανικών χρόνων του Dalí.

Εκτός από την κυρίως έκθεση, μια αναδρομική μπορεί να περιλαμβάνει και άλλα τμήματα. Για παράδειγμα, στην έκθεση του Δ. Κωκκινίδη, σε έναν προθάλαμο της κυρίας αίθουσας είχαν παρουσιαστεί αποκόμματα από εφημερίδες και κριτικές, υλικό το οποίο έδινε μια εικόνα της πολιτικής ατμόσφαιρας και των γεγονότων της εποχής που σχετιζόνταν με το έργο του καλλιτέχνη. Άλλες φορές οι αναδρομικές πλαισιώνονται από ομιλίες ή παράλληλες εκδηλώσεις. Η σωστή παρουσίαση και η μεθοδευμένη τεκμηρίωση που πρέπει να χαρακτηρίζουν μια αναδρομική προϋποθέτει τεράστια δουλειά και μελέτη, σημειώνει ο κ. Κεοσανλής ο οποίος πιστεύει ότι η αναδρομική του Μόραλη στην Πινακοθήκη ήταν μια από τις σωστότερες εκθέσεις που έχουν διοργανωθεί.

Ο προγραμματισμός μιας έκθεσης μπορεί να ξεκινήσει τρία χρόνια πριν από τη λειτουργία της. Το χρονοδιάγραμμα δεν είναι πάντα καθορισμένο. Γίνονται, για παράδειγμα, συζητήσεις γύρω από μια αναδρομική του Νίκου Κεοσανλή ή του Θόδωρου Στάμου, αλλά ακόμη δεν είναι σίγουρο το πότε θα πραγματοποιηθούν οι εκθέσεις αυτές. Πριν από την έκθεση προηγούνται διάφορα στάδια που προϋποθέτουν μεγάλη οικονομική υποστήριξη. Η ασφάλιση των έργων, ανάλογη με την τιμή τους, είναι ένα από τα μεγαλύτερα έξοδα, εξηγεί ο κύριος Κολοκοτρώνης. Μαζί και το κόστος για τον κατάλογο, ο οποίος πρέπει να ανταποκρίνεται στον φιλόδοξο χαρακτήρα μιας αναδρομικής.

Κριτική μιας εποχής

Αναδρομική έκθεση του Γιάννη Ψυχοπαίδη στο Μακεδονικό Μουσείο Σύγχρονου Τέχνης

«Όταν έχεις την απαραίτητη απόσταση από τα πράγματα, όταν δηλαδή έχει περάσει τόσο καιρός από αυτό που έχεις κάνει, τότε μπορείς να δεις αυτό που συνδέει τόσο διαφορετικά μεταξύ τους πράγματα. Είναι η στάση που έχω απέναντι στον εαυτό μου και στον κοινωνικό χώρο, μία στάση που δεν θεωρεί ότι τα πράγματα είναι αυτονόητα», λέει ο Γιάννης Ψυχοπαίδη. Η αναδρομική έκθεση του ζωγράφου αποκαλύπτει το πορτρέτο του ίδιου του καλλιτέχνη αλλά και γενικότερα την εξέλιξη της κοινωνικής και καλλιτεχνικής ζωής. Φαίνεται την ενασχόληση του ζωγράφου με πολιτικά και κοινωνικά ζητήματα κατά τα πρώτα χρόνια της δουλειάς του - τη δεκαετία του '60 και του '70 - και ακολουθεί μια πορεία που σταδιακά γίνεται περισσότερο εσωτερική.

Η ανάγκη να ανατραπεί ο κόσμος ήταν ιδιαίτερη έντονη κατά τα χρόνια της δικτατορίας. Η ζωγραφική εκείνης της εποχής «είχε μία κριτική και παρεμβατική στάση. Θέλαμε ως γενιά να ονομάσουμε τα πράγματα με σαφήνεια γιατί θέλαμε να τα αλλάξουμε. Ήταν μία συνειδητή επιλογή, μία πρόκληση απέναντι στις τρέχουσες και κατεστημένες απόψεις του καιρού εκείνου. Ήταν μία κοινωνική κριτική που εμπειρί είχε το σπέρμα της ασιοδοξίας. Αργότερα, από τη δεκαετία του '80 αλλάζουν οι προτεραιότητες. Σκοπός της ζωγραφικής δεν είναι να καταγγείλει πράγματα αλλά να φανερώσει το στοι-

χείο εκείνο που λείπει, το στοιχείο της ιδιωτικής εναισθησίας και της ιδιαιτερότητας των ανθρώπων. Αυτή η εναισθησία είναι η δυνατότητα της αλλαγής ενός κοινωνικού περιβάλλοντος. Κάθε τέχνη είναι ανατρεπτική με τη στενή ή την ευρεία έννοια. Είναι μία πρόταση διαφορετικού «βλέπουν», αλλάζει τα περιγράμματα του κόσμου μας μέσα από καινούργιες εικόνες».

Όλες οι ενότητες της δουλειάς του μοιάζουν να έχουν έναν αφηγηματικό χαρακτήρα. Στις ενότητες «Το γράμμα που δεν έφτασε ποτέ», στα έργα που απεικονίζουν εσωτερικά δωμάτια και γυναικείες μορφές και στην πιο πρόσφατη ενότητα «Νύχτες στις Βρυξέλλες», «οι ιστορίες είναι πολύ ιδιωτικές. Είναι η ματιά στον ιδιωτικό κόσμο, είναι η ποίηση μιας καθημερινότητας μέσα από τα ευτελή στοιχεία από τα οποία αποτελείται. Το θέμα είναι ο χώρος της βιωμένης πραγματικότητας, εκεί όπου οι άνθρωποι έχουν αφήσει τα σημάδια

τους, είναι δηλαδή η ατμόσφαιρα της ζωής που διαπερνά τα αντικείμενα και την ανθρώπινη ύπαρξη. «Το γράμμα που δεν έφτασε» είναι έργα που αποτελούν ένα προσωπικό ημερολόγιο. Είναι μία προσπάθεια να συνδέσουμε σπασμένα κομμάτια του εαυτού μας, να βάλουμε σε τάξη έναν κόσμο διασπαρμένο σε χίλια κομμάτια».

Έχοντας ζήσει χρόνια στην Ευρώπη, ο ζωγράφος επιστρέφει συχνά στη Γερμανία και τις Βρυξέλλες: «Από ένα σημείο και έπειτα νιώθεις ότι αυτοί είναι βιωμένοι χώροι και δεν μπορείς να τους εγκαταλείψεις. Έχω συνηθίσει εδώ και πολλά χρόνια να μπορώ να φεύγω ποτέ το αισθάνομαι ως ανάγκη απελευθερωτική. Ετσι έχω μοιράσει τη ζωή μου σε χάρους διαφορετικούς και αυτόν τον καιρό η Ελλάδα είναι μία επιλογή και στο βαθμό που το ζω και το αισθάνομαι πραγματικά θα το κρατήσω έτσι. Πρέπει με κάποιο τρόπο να μπορούμε να μένουμε ζωντανοί και αυτό δεν είναι κάτι αυτονόητο αλλά κάτι που κερδίζεται καθημερινά. Είναι πολύ δύσκολο και στην Ελλάδα ίσως περισσότερο γιατί ο ελληνικός χώρος έχει την ιδιότητα με μία επίφαση ανέμελης επικοινωνίας να σε ωθεί σε πράγματα που μπορεί να είναι απεμφανικά. Χρειάζεται ιδιαίτερη προσπάθεια να μπορείς να συγκεντρώσεις και να βρίσκεις τις ουσιαστικές αλήθειες πίσω από την τριβή, από την επιπόλαιη και εύκολη επικοινωνία».

B 14.X.95

